

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISHNING TASHKILIY-DIDAKTIK TIZIMI

Yadgarova Yulduz Sharipovna

Toshkent viloyati Chirchiq shahar

17-sonli davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti.

E-mail: Yulduzka.77@mail.ru 91-775-73-47.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21183561>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishning tashkiliy-didaktik tizimi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Inklyuziv ta'limning mazmuni, tamoyillari, pedagogik shart-sharoitlari hamda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqotda inklyuziv ta'limni tashkil etishning tarkibiy komponentlari, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari va rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish masalalari o'rganilgan. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinib, maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, pedagogik kompetensiya, tashkiliy-didaktik tizim, rivojlantiruvchi muhit.

Аннотация. В статье рассматривается организационно-дидактическая система внедрения инклюзивного образования в дошкольных образовательных организациях.

Анализируются сущность, принципы и педагогические условия инклюзивного образования, механизмы интеграции детей с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс. Изучены структурные компоненты организации инклюзивного образования, профессиональные компетенции педагогов и вопросы создания развивающей образовательной среды. Также рассмотрен зарубежный опыт и разработаны рекомендации по повышению эффективности инклюзивного образования в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольное образование, особые образовательные потребности, педагогическая компетентность, организационно-дидактическая система.

Abstract. This article examines the organizational and didactic system of implementing inclusive education in preschool educational institutions. The study analyzes the essence, principles, and pedagogical conditions of inclusive education, as well as mechanisms for integrating children with special educational needs into the educational process. Structural components of inclusive education, teachers' professional competencies, and the creation of a developmental educational environment are investigated. International experience is also reviewed, and recommendations for improving the effectiveness of inclusive education in preschool institutions are proposed.

Keywords: inclusive education, preschool education, special educational needs, pedagogical competence, organizational and didactic system, developmental environment.

Kirish

Jahon ta'lim tizimida inson huquqlarini ta'minlash va ta'limning hamma uchun ochiqligini yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda inklyuziv ta'lim konsepsiyasi ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi bolalarning jismoniy, aqliy, psixologik yoki ijtimoiy xususiyatlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlashdan iborat. O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim tizimida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash, ular uchun moslashtirilgan ta'lim dasturlarini joriy etish va inklyuziv muhit yaratish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy tahlil;
- tizimli yondashuv;
- pedagogik kuzatish;
- umumlashtirish va xulosalash;
- xorijiy tajribalarni o'rganish.

Mazkur metodlar orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishning tashkiliy-didaktik jihatlari tahlil qilindi.

Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari

Inklyuziv ta'lim barcha bolalarning teng huquqli ta'lim olishini nazarda tutuvchi pedagogik tizim hisoblanadi. UNESCO tomonidan berilgan ta'rifga ko'ra, inklyuziv ta'lim bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish orqali ularning ta'lim jarayonidagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan.

Inklyuziv ta'lim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- teng imkoniyatlar yaratish;
- diskriminatsiyaning oldini olish;
- ijtimoiy adolat;
- individuallashtirilgan yondashuv;
- ta'limning uzluksizligi;
- hamkorlik va o'zaro hurmat.

Mazkur tamoyillar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik faoliyatning asosini tashkil etadi.

Maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limning ahamiyati

Maktabgacha yosh bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli aynan ushbu davrda inklyuziv muhit yaratish quyidagi natijalarga erishish imkonini beradi:

- bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi;
- kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi;
- bag'rikenglik va hamjihatlikni shakllantiradi;
- psixologik to'siqlarni kamaytiradi;

- ota-onalarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi.

Inklyuziv ta'limni joriy etishning tashkiliy tizimi

Inklyuziv ta'limni tashkil etish quyidagi komponentlardan iborat:

Normativ-huquqiy komponent

Ta'lim jarayonining qonuniy asoslarini yaratish va davlat standartlarini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Kadrlar komponenti

Pedagoglar, defektologlar, logopedlar va psixologlarning malakasini oshirishni o'z ichiga oladi.

Moddiy-texnik komponent

Binolarni moslashtirish, maxsus jihozlar va didaktik vositalar bilan ta'minlashni talab etadi.

Psixologik-pedagogik komponent

Bolalarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda ota-onalar bilan hamkorlikni tashkil etishni qamrab oladi.

Inklyuziv ta'limning didaktik tizimi

Didaktik tizim quyidagi elementlardan tashkil topadi:

Maqsad

Har bir bolaning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish.

Mazmun

Moslashtirilgan ta'lim dasturlari va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar.

Metodlar

- o'yin texnologiyalari;
- interfaol metodlar;
- differensial ta'lim;
- loyiha asosida o'qitish;
- STEAM elementlari.

Vositalar

- ko'rgazmali materiallar;
- sensorli vositalar;
- multimedia texnologiyalari;
- korreksion-rivojlantiruvchi jihozlar.

Natija

Bolalarning ijtimoiy, intellektual va kommunikativ rivojlanishi.

Pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari

Inklyuziv ta'lim samaradorligi pedagoglarning kasbiy tayyorgarligiga bog'liq.

Pedagog quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur:

- inklyuziv pedagogika bilimlari;
- maxsus pedagogika asoslari;
- diagnostika va monitoring ko'nikmalari;
- kommunikativ kompetensiya;

- refleksiv faoliyat;
- raqamli texnologiyalardan foydalanish malakasi.

Xorijiy tajribalar tahlili

Finlyandiya, Kanada, Germaniya va Yaponiya tajribalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq:

- davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;
- pedagoglar tayyorlash tizimi;
- oilalar bilan hamkorlik;
- individual ta'lim dasturlari;
- zamonaviy pedagogik texnologiyalar.

Mazkur tajribalar O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi uchun ham muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari

Tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Inklyuziv ta'limni joriy etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi.
2. Pedagoglarning maxsus tayyorgarligi muhim omil hisoblanadi.
3. Ta'lim muhitini moslashtirish ta'lim sifatini oshiradi.
4. Ota-onalar bilan hamkorlik inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlaydi.
5. Innovatsion texnologiyalar bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishning tashkiliy-didaktik tizimi bolalarning teng huquqli ta'lim olishlarini ta'minlaydi. Mazkur tizimning samaradorligi normativ-huquqiy baza, malakali kadrlar, moslashtirilgan ta'lim muhiti va innovatsion pedagogik texnologiyalarning uyg'unligiga bog'liq. Inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish orqali jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarini mustahkamlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
4. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris, 2005.
5. UNESCO. Inclusive Education and Education for All. Paris, 2017.
6. UNICEF. Inclusive Education Policy Guide. New York, 2019.
7. Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. UNESCO, 1994.
8. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion. Bristol, 2011.
9. Ainscow M. Developing Inclusive Education Systems. London, 2015.
10. Florian L. The Sage Handbook of Special Education. London, 2014.
11. Armstrong D., Armstrong A., Spandagou I. Inclusive Education. London, 2011.

12. Tomlinson C. The Differentiated Classroom. Alexandria, 2017.
13. Vygotsky L.S. Pedagogical Psychology. Moscow, 1991.
14. Leontev A.N. Activity, Consciousness and Personality. Moscow, 1977.
15. Karimova V.M. Pedagogika. – Toshkent, 2021.
16. Nishonova Z.T. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent, 2019.
17. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
18. Hasanboyeva O. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2020.
19. Yuldashev J. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2019.
20. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent, 2021.
21. Shodmonov E. Inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
22. Ergasheva N. Maktabgacha ta'lim metodikasi. – Toshkent, 2020.
23. OECD. Education at a Glance. Paris, 2021.
24. World Bank. Inclusive Education Approaches. Washington, 2020.
25. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Inclusive Education in Europe. Brussels, 2022.